

הכנסת

מחלקת מידע ומחקר

מדרשות תורניות לבנות

מוגש לוועדת החינוך, התרבות והספורט

י"ב באלול תשס"ו

5 בספטמבר 2006

כתיבה: אורלי לוטן ואליעזר שוורץ

אישור: הודיה קין, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

הכנסת, מחלקת מידע ומחקר

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

1. מבוא

מסמך זה נכתב לקראת דיון בוועדת החינוך, התרבות והספורט, והוא עוסק במדרשות תורניות לבנות. המסמך מתמקד במדרשות של הציבור הדתי-לאומי ומציג את מסגרות הלימוד המוצעות בהן ואת אופי הלימוד ותכניו. נוסף על כך המסמך מציג את הקריטריונים לתקצוב המדרשות, את אופן תקצובן בשנת 2006 ואת הקשיים שעמם הן מתמודדות.

מהמסמך עולות הנקודות האלה:

- לימוד "תורה לשמה" במדרשות החל להתפתח בארץ בשנות ה-70. כיום פועלות בישראל כ-30 מדרשות ולומדות בהן כ-4,000-3,000 בנות בכל שנה, ומהן כשליש בתוכנית מלאה.
- במדרשות כמה מסגרות לימוד עיקריות, ובהן: לימודי "תורה לשמה" במסגרת מלאה ואינטנסיבית, לימוד תורה במקביל ללימודים אקדמיים, לימודים תורניים במקביל לשירות לאומי או צבאי, תוכניות חלקיות של לימודים תורניים, תוכניות הכשרה לתפקידים דתיים בקהילה ותוכניות המשך לבוגרות לימודים תורניים.
- הלימודים במדרשות לבנות נבדלים מהלימודים בשיבות הן במשך הלימודים והן באופיים ובתכניהם, בעיקר בכל הנוגע ללימוד גמרא.
- המדרשות מתוקצבות על-ידי אגף מוסדות תורניים שבמשרד החינוך. התקצוב נעשה לפי מבחני התמיכה במוסדות ללימוד תורני. מבחנים אלו נקבעו במשרד המשפטים, והם משותפים לכל המוסדות התורניים, הן לגברים והן לנשים.
- הקושי העיקרי העומד בפני המדרשות הוא מחסור בתקציב למימון הפעילות השוטפת. בהקשר זה עולה השאלה אם יש מקום לבחון את הקריטריונים הקיימים לתקצוב מוסדות תורניים ולהתאימם למדרשות לבנות, וכן לשקול הרחבה של מסגרות הלימוד המתוקצבות.

2. רקע: הקמת המדרשות התורניות לבנות¹

השינוי במעמדן של נשים בעידן המודרני הביא להשתלבותן ההדרגתית במעגל ההשכלה והעבודה. שינוי זה חלחל גם לחברה היהודית המסורתית. בעקבות חשיפתה של האשה היהודייה להשכלה הכללית ולאורח החיים המשתנה התעורר הצורך במתן כלים רוחניים לנשים להתמודדות עם המציאות החדשה הניצבת בפניהן. כבר במאה ה-19 החלו רבנים להקים מוסדות חינוך לבנות שבהם נלמדו לימודי יהדות במקביל ללימודים כלליים, בעיקר במרכז אירופה. במאה ה-20 התפשטה תופעה זו לקהילות יהודיות נוספות. התמורות שחלו בחינוך הבנות השפיעו גם על מערכת החינוך בישראל, ובמהלך השנים נפתחו מוסדות חינוך לבנות – תיכוניים ועל-תיכוניים – ובחלקם למדו הבנות לימודי יהדות לצד הלימודים הכלליים.

¹ להרחבה בנושא התפתחות לימוד תורה לנשים, ראה: יעל ארפרייס-מאיר, "לימוד תורה לנשים – עבר הווה ועתיד, מופיע באתר: <http://www.torahmitzion.org/heb/news/feature/view.asp?id=184>, תאריך כניסה: 3 בספטמבר 2006.

שלב נוסף ומרכזי בהתפתחות הלימוד התורני של נשים בישראל היה היווצרות מסגרות שכל יעדן הוא לימוד תורה. בשנת 1977 הוקמה בירושלים מדרשת "ברוריה", הנחשבת למדרשה הראשונה ללימודים תורניים לנשים.² עד להקמתה לימודי התורה של נשים נעשו בקבוצות לימוד עצמאיות או במסגרות משולבות.³ המדרשה הוקמה כמענה לביקוש של נשים אורתודוקסיות, בדרך כלל ממוצא אנגלו-סקסי, למסגרת ייחודית של לימודים תורניים, כפי שמקובל אצל גברים.

מאז הקמת מדרשת "ברוריה" נפתחו עשרות מדרשות ברחבי הארץ. בראשית דרכן היה מספר הלומדות בהן קטן למדי, והן באו רק מחלק מהזרמים בציבור הדתי-לאומי. עם השנים נעשו הלימודים התורניים בהדרגה לחלק מהקונצנזוס של ציבור זה, וכיום אלפי צעירות דתיות בוחרות להקדיש פרק זמן ללימודים תורניים, על-פי רוב סמוך לשירות לאומי או צבאי.⁴ הקמת המדרשות בעידודם ובהכוונתם של רבנים מזרמים שונים בציונות הדתית נעשתה מתוך הבנה של גורמים בממסד הרבני שבמציאות שבה חיות הבנות הדתיות כיום יש מקום להרחבת השכלתן התורנית.

הקמת המדרשות חוללה כמה שינויים במסגרות הלימוד המסורתיות לנשים, ובתוך כך אומצו דפוסי לימוד הדומים לאלו של הישיבות:

- החידוש העיקרי היה עצם יצירת מסגרת המאפשרת לימודי "תורה לשמה" לנשים.
- במדרשות רבות חלק מן הלימוד מתקיים בחברותות, כלומר לימוד עצמי בזוגות או בקבוצות קטנות.
- בחלק מהמדרשות הבנות לומדות לימודי גמרא "על הסדר" (כלומר – לימוד שיטתי של הגמרא לפי סדר דפי הגמרא, להבדיל מלימוד מכוון לפי נושאים או דפי מקורות).
- יש הסבורים כי השינויים הללו נבעו במידה רבה ממוצאם האנגלו-סקסי של מקימי המדרשות הראשונות ומהשפעותיה של החשיבה הפמיניסטית מן המערב.⁵

3. מסגרות הלימוד במדרשות לבנות

להלן יפורטו המסגרות העיקריות של לימודים תורניים לבנות במדרשות:⁶

- **לימודי תורה לשמה במסגרת מלאה ואינטנסיבית** – מסגרת כזאת קיימת ברוב המדרשות, והיא נחשבת למסגרת ה"קלסית" הפועלת כיום. במסגרת זו לומדות בעיקר נערות צעירות סמוך

² מדרשת "ברוריה" (המוכרת כיום בשם מדרשת "לינדנבאום") הוקמה בידי הרב חיים ברוונדר והרבנית מלכה בינה. המדרשה נקראה בראשית דרכה על-שם ברוריה, אשתו של התנא רבי מאיר (מן המאה השנייה), שהיא דוגמה היסטורית לאשה בעלת השכלה תורנית נרחבת שעמדותיה בנושאים הלכתיים נשמעו והתקבלו על ידי התנאים.

³ ראוי לציין כי עוד קודם לכן פעלו כמה מוסדות ומסגרות שהתקיימו בהם לימודים תורניים לנשים, בדרך כלל במקביל ללימודים אקדמיים, למשל מכללת "בית וגן" בירושלים (1964) והמדרשה לבנות באוניברסיטת בר-אילן (1975).

⁴ ניר אורבך, יו"ר הנהלת פורום המדרשות התורניות לבנות, שיחת טלפון, 21 באוגוסט 2006. פורום המדרשות התורניות לבנות הוא עמותה המאגדת 23 מדרשות ברחבי הארץ ומסייעת להן במתן שירותים.

⁵ תמר אלאור, **בפסח הבא – נשים ואוריינות בציונות הדתית**, תל-אביב, עם עובד, תשנ"ט, עמ' 24.

⁶ המידע בדבר המסלולים הפועלים במדרשות נלקח מאתר האינטרנט של פורום המדרשות התורניות לבנות (אם המדרשות חברות בפורום) ומאתרי האינטרנט של המדרשות שאליהן האתר מפנה, www.midrashot.org.il, תאריך כניסה: 20 באוגוסט; אתר האינטרנט של מדרשת "מתן", www.matan.org.il, תאריך כניסה: 20 באוגוסט 2006.

לשירות לאומי או צבאי (לפני השירות או מייד לאחריו). על-פי רוב, מסלול הלימודים נמשך שנה ומתנהל בתנאי פנימייה. תוכנית הלימודים נפרשת על חמישה ימים בשבוע לפחות. מלבד הלימודים העיוניים מתקיימות במדרשות פעילויות כמו שבתות משותפות במדרשה, טיולים וסיורים ומעורבות בקהילה שבקרבה המדרשה יושבת. הלימודים הם לימודי "תורה לשמה", שנועדו להעשיר את עולמן הדתי והרוחני של הבנות, ובדרך כלל אין בצדם כל הכרה אקדמית או הכשרה מקצועית. תוכנית הלימודים במסגרות אלו נקבעת לפי השקפת העולם של המדרשה ורבניה, ושונה ממדרשה למדרשה, כפי שיפורט בהמשך.

● **לימוד תורה במקביל ללימודים אקדמיים** – יש כמה מסגרות המשלבות לימודים תורניים ולימודים אקדמיים.

■ מכללות אקדמאיות לבנות דתיות שבהן במקביל ללימודים הרגילים לתואר יש תגבור של לימודים תורניים – בקטגוריה זו פועלות בין השאר מכללת "ירושלים" לבנות, מכללת "אורות ישראל" שבאלקנה ומכון "טל" ללימודים אקדמיים לבנות שבירושלים. בחלק ממוסדות אלו פועלות גם מדרשות המקיימות את המסגרת הקלסית של לימודי "תורה לשמה" לבנות לפני הלימודים האקדמיים, למשל מדרשת "מעמקים" שבמכון "טל" ומדרשת "ת"ל אורות" שבמכללת "אורות".

■ מדרשות שהוקמו בתוך מוסדות אקדמיים במטרה לאפשר לסטודנטיות לשלב לימודים תורניים עם הלימודים האקדמיים במוסד – המדרשה הוותיקה במסלול זה היא המדרשה לבנות שבאוניברסיטת בר-אילן, המציעה כמה תוכניות לימוד לסטודנטיות, החל מתוכנית לסטודנטיות לתואר ראשון וכלה בתוכנית לסטודנטיות מצטיינות לתואר שלישי. הלימודים במסלול זה מזכים את הלומדות בקרדיט אקדמי כלשהו. לדוגמה, הלימודים במדרשה בבר-אילן פוטרים את הלומדות מחובת לימודי יסוד ביהדות הקיימת באוניברסיטה.

■ חלק מהמדרשות אפשר לשלב בלימודים התורניים לימודים אקדמיים באמצעות מוסדות אקדמיים מוכרים. לדוגמה, במדרשת "מתן" יש תוכניות לימודים לקראת תואר שני בשיתוף אוניברסיטת חיפה ואוניברסיטת בר-אילן. הלימודים התורניים במסלולים אלו מקנים חלק מנקודות הזכות של התואר האקדמי. דוגמה נוספת היא התוכנית להכשרת מורות במדרשת "מגדל עוז" בשיתוף מכללת "הרצוג" להכשרת מורים. בתוכנית זו הבנות לומדות לימודים מלאים במדרשה, ובד בבד לומדות את הקורסים הנדרשים לתעודת הוראה, כמו במסלולים להכשרת מורים שבישיבות ההסדר.

● **לימודים תורניים במקביל לשירות לאומי⁷ או צבאי** – חלק מהמדרשות מפעילות מסגרות לימוד בעבור בנות המשרתות בשירות לאומי או צבאי. במסגרת זו יש כמה אפשרויות:

■ התנדבות בשירות לאומי בשעות הבוקר ולימודים יומיומיים בשעות אחר הצהריים והערב (למשל במדרשת "איילת השחר" שבמושב צפריה).

⁷ בנות המעוניינות ללמוד במדרשה בד בבד עם השירות הלאומי נדרשות לקבל אישור מהיחידה לפיקוח ובקרה על השירות הלאומי שבמשרד הרווחה. מלכיאל דהן, מנהל היחידה לפיקוח ובקרה על השירות הלאומי, משרד הרווחה, שיחת טלפון, 31 באוגוסט 2006.

- התנדבות **בשירות לאומי** ויום לימודים מרוכז אחד מדי שבוע (למשל במדרשת "נוגה" שבנגוהות).
- **מסלול גיוס משולב לימודים במדרשות**⁸ – מסלול המקביל לשירות במסגרת ישיבות ההסדר אצל בניס. מסגרת זו כוללת שירות צבאי מלא של 24 חודשים ולימודים של 8 חודשים (לעתים 12) במדרשה תורנית במסגרת שירות ללא תשלום (של"ת). השירות הצבאי נעשה באופן רציף או מפוצל, לפי המדרשה. הבנות משרתות כקבוצה במסגרת גרעין נח"ל, מלבד בנות אשר מיועדות לתפקידי איתור אחרים בצבא. הקשר עם המדרשה במהלך השירות מתקיים באמצעות מפגשים בין סגל המדרשה לחיילות, שבת עיון במדרשה אחת לארבעה חודשים וליווי אישי של רבני המדרשות במהלך השירות. מסלול הגיוס המשולב נפתח בשנת 1996, ועד כה סיימו את המסלול כ-400 חיילות.⁹ המסלול פועל בשיתוף עם שלוש מדרשות: מדרשת "עין הנציב" של הקיבוץ הדתי, מדרשת "לינדנבאום" ומדרשת "עמיד במדבר" שבירוחם. כיום מצטרפות למסלול 100 חיילות בשנה במוצע.
- **תוכניות חלקיות של לימודים תורניים** – לימודים בהיקף שבין כמה שעות לכמה ימים בשבוע, אולם פחות ממערכת שעות מלאה.
- **תוכניות מיוחדות** – תוכנית "אלול" (תוכנית לימודים לחודש אלול ובין כסה לעשור), תוכנית בת-מצווה, תוכניות לעולות מאתיופיה ומברית-המועצות לשעבר, תוכניות לתלמידות יהודיות מהתפוצות ותוכניות אחרות.
- **תוכניות הכשרה לתפקידים דתיים בקהילה** – במדרשת "לינדנבאום" פועלת תוכנית הכשרה לטוענות רבניות, ובמדרשת נשמ"ת מתקיימת הכשרת יועצות הלכה בהלכות נידה.
- **תוכניות המשך** – בחלק מהמדרשות פועלות תוכניות של לימודים תורניים, על-פי רוב במסגרת בית מדרש, המיועדות לנשים בעלות רקע לימודי תורני. במסגרות אלו הנשים מעמיקות בסוגיות שונות. מסגרת הזמן שבה מתנהלים הלימודים שונה מתוכנית לתוכנית – מקורס חד-פעמי של שעות אחדות ועד מערכת לימודים מלאה של שלוש שנים (כך למשל במכון התלמודי העיוני של מדרשת "מתן").

⁸ אגף כוח אדם בצה"ל, www.aka.idf.il, תאריך כניסה: 20 באוגוסט 2006.

⁹ ציפי שוורץ, לשכת שר הביטחון, מכתב, 6 בספטמבר 2006.

4. אופי הלימודים במדרשות ותוכנם

כאמור, המסגרת ה"קלסית" במדרשות לבנות היא לימודי תורה לשמה מבוקר עד ערב, כמו הלימודים בישיבות. עם זאת, יש כמה הבדלים בין הלימודים במדרשות ללימודים בישיבות בכל הנוגע לאופיים של הלימודים ולתוכנם:

- הלימוד הבסיסי המקובל ברוב הישיבות הוא הלימוד העצמי בחברותא המלווה במספר מצומצם יחסית של שיעורים שבועיים. לעומת זאת, במדרשות מספר השיעורים גדול יותר, ובחלקן הוא אף עיקר הלימוד (אם כי בתוכניות ההמשך במדרשות לבנות היקף הלימוד העצמי עולה). גם במדרשות שבהן מתקיים לימוד עצמי בחברותא, הלימוד נעשה בהכוונה רבה יותר מזו הקיימת אצל הבנים. הדבר נובע בין השאר מהעדר רקע של לימוד עצמי.
- מגוון הנושאים הנלמד במדרשות לבנות גדול ממגוון הנושאים הנלמד בישיבות. בעוד בישיבות מושם דגש על לימודי הגמרא וההלכה, בתוכניות הלימודים במדרשות משולבים שיעורים בנושאים שונים.¹⁰ תוכנית הלימודים שונה ממדרשה למדרשה, לפי השקפת עולמם של מייסדי המדרשות ומנהליהן, אולם בדרך כלל הגרעין המשותף הוא הנושאים האלה: אמונה, תנ"ך, מוסר ומידות, הלכה, תפילה, מדרשי חז"ל וחסידות.
- הבדל מהותי נוסף בין המדרשות לבנות ובין מדרש לגברים נוגע ללימוד הגמרא. לימוד הגמרא הוא עיקר הלימוד בעולם היהודי המסורתי. בעבר הוא נחשב לנחלתם הבלעדית של גברים, ולכן התעוררה מחלוקת עמוקה בדבר לימוד גמרא של נשים. גם כיום מקובל להבחין בין המדרשות על-פי המקום של לימודי הגמרא בתוכנית הלימודים שלהן. רק בחלק קטן מן המדרשות, ובהן "לינדנבאום", "מתן", נשמ"ת ו"מגדל עוז", מלמדים גמרא "על הסדר" (לימוד מעמיק ושיטתי של הגמרא). בשאר המדרשות הגמרא לא נלמדת "על הסדר", ואם הבנות לומדות גמרא, הן עושות זאת במסגרת לימוד כולל של נושאים אגב עיון במקורות שונים שהתלמוד הוא אחד מהם. על רקע המחלוקת העקרונית בדבר לימוד הגמרא לנשים, המדרשות שבהן נלמדת גמרא נחשבות ל"פמיניסטיות" יותר ומשתייכות בדרך כלל לזרמים המודרניים יותר בציבור הדתי-לאומי.¹¹ יש הטוענים כי הסיבה להימנעות מלימוד גמרא בחלק מהמדרשות היא שברוב מסגרות הלימודים התיכוניות לבנות אין מלמדים גמרא, וכך הבנות מגיעות

¹⁰ מלכה בינה, מנהלת חינוכית, המכון התורני לנשים "מתן", שיחה, 11 ביולי 2006; הרב יובל שרלו, "תלמוד תורה בישיבות ההסדר, מגמות וכיוונים; מסגרות העתידות להשפיע על תלמוד תורה בישיבות", דעת, תשס"ג, מרכז לימודי יהדות ורוח, <http://www.daat.ac.il/daat/kitveyet/shana/sherlo-1.htm>, תאריך כניסה: 31 באוגוסט 2006.

¹¹ השקפת עולמם של הזרמים המודרניים יותר יונקת על-פי רוב משיטתו של הרב סלובייצ'יק ותלמידיו, שהתפתחה בארה"ב, או משיטתם של הוגי דעות אורתודוקסים מודרניים אחרים (מן הקיבוץ הדתי). חלק מהרבנים במדרשות משתייכים לזרם של תלמידי הרב קוק ונחשבים לשמרנים יותר בכל הנוגע לאופי הלימוד המתאים לבנות המדרשות ולתכניו, בעיקר בנושא לימוד הגמרא לנשים.

למדרשות ללא רקע מוקדם בתחום, וקשה לחשוף אותן לנושא באופן רציני במהלך התקופה הקצרה שבה הן שוהות במדרשה.¹²

- ברוב המדרשות התוכנית הסטנדרטית היא חד-שנתית ולפעמים ארוכה מעט יותר, ואילו ברוב הישיבות משך הלימודים המינימלי הוא שנים אחדות. לדוגמה, המסלול הבסיסי בישיבות ההסדר הוא של חמש שנים, ומעל לשלוש שנים מהן מיועדות ללימוד בפועל בישיבה; בישיבות הגבוהות ובחלק מישיבות ההסדר התלמידים לומדים בדרך כלל יותר מחמש שנים.
- רוב המדרשות מיועדות לבנות צעירות בגיל השירות הלאומי או הצבאי או במהלך לימודי התואר הראשון. במסגרות אלו רוב הבנות לומדות בתנאי פנימייה, ומעטות לומדות בהן לימודים אקסטרניים.¹³ לעומת זאת, בישיבות הלימודים נמשכים כאמור כמה שנים וכך גילם הממוצע של התלמידים גבוה יותר. כמו כן, אצל הגברים הלימודים נמשכים פעמים רבות גם לאחר החתונה, במסגרת הכוללים. אומנם כמה מדרשות מציעות מסגרות לימוד גם לבנות מבוגרות יותר (אחת הבולטות בהן היא מדרשת "מתן", הפונה בעיקר לאוכלוסייה זו), אך גם במסגרות אלו משך התוכניות מוגבל בזמן, ובדרך כלל אינו עולה על שלוש שנים. כיום שיעור הנשואות בקרב נשים הלומדות תוכנית מלאה נמוך משיעור הנשואים בקרב הגברים הלומדים לימודים תורניים. הנשים המבוגרות יותר והנשואות מסתפקות בדרך כלל במסגרת של שיעורים שבועיים בשעות הפנאי ובימי עיון מיוחדים.

לצד מתן חינוך תורני לבנות, רבות מהמדרשות שואפות להעמיד בוגרות שיהיו פעילות בחברה הישראלית ובקרב יהודי התפוצות וישמשו מנהיגות בקהילותיהן.

5. תקציב המדרשות

יש שלושה מקורות עיקריים לתקציב המדרשות. להערכת מר אריאל ניסן, מנכ"ל פורום המדרשות התורניות לבנות, הוא מתפלג כדלקמן:¹⁴

- תקציב האגף למוסדות תורניים שבמשרד החינוך הוא כ-15% מסך התקציב;
- שכר הלימוד, שהוא כ-9,000 ש"ח בשנה לתוכנית מלאה, מהווה כ-50% מהתקציב;
- שאר התקציב מקורו בתרומות ממקורות שונים ובקרנות תמיכה למיניהן.

מדרשות שפועל בהן מסלול המשלב לימודים עם שירות צבאי מקבלות תקציב גם ממשרד הביטחון. מדרשות שבהן לומדות בנות שירות לאומי במהלך השירות מקבלות במקרים מסוימים השתתפות

---

¹² תמר אלאור, **בפסח הבא – נשים ואוריינות בצינונות הדתית**, תל-אביב, עם עובד, תשנ"ט; מידע על תוכניות הלימוד של המדרשות מתוך אתר האינטרנט של פורום המדרשות התורניות לבנות, www.midrashot.org, תאריך כניסה: 20 באוגוסט 2006; עדי גרסיאל, "עיקר החדשות", **בשבוע**, 22 ביולי 2004, בתוך: www.inn.co.il, תאריך כניסה: 31 באוגוסט 2006; עמית גבריהו, "דת והעידן החדש", **האייל הקורא**, 16 במאי 2004, www.haayal.co.il, תאריך כניסה: 10 באוגוסט 2006.

¹³ ניר אורבך, יו"ר הנהלת פורום המדרשות התורניות לבנות, שיחת טלפון, 21 באוגוסט 2006.

¹⁴ אריאל ניסן, מנכ"ל פורום המדרשות התורניות לבנות, שיחת טלפון, 4 בספטמבר 2006.

בהוצאות הלימוד והאש"ל של הבנות מן התקציבים המיועדים לכך בתקציבי השירות הלאומי המועברים ממשרדי הממשלה לעמותות השירות הלאומי.¹⁵

אגף מוסדות תורניים שבמשרד החינוך מתקצב את המדרשות לבנות לפי מבחני התמיכה בלימוד תורני, שנקבעו ביחידת התמיכות שבמשרד המשפטים. **ככלל, מבחני התמיכות שוויוניים ואין בהם הבחנה בין מוסדות המיועדים לגברים למוסדות המיועדים לנשים, אלא אם כן נקבע כי יש מקום להעדפה מתקנת. בהקשר של מבחני התמיכה בלימוד תורני ובפעולות מיוחדות למוסדות תורניים, יש העדפה מתקנת בנוגע לסף התלמידים המינימלי הנדרש לצורך תמיכה במוסד תורני, שהוא 30 במדרשות התורניות לבנות לעומת 40 בשיבות גבוהות לבנים.**

לדברי עו"ד דה-פריס מיחידת התמיכות במשרד המשפטים, מעבר להעדפה מתקנת זו לא הועלתה דרישה לתיקונים נוספים בתקצוב מוסדות תורניים לנשים. אם תועלה דרישה כזאת היא תיבדק על-פי הנוהל המקובל במשרד המשפטים.¹⁶

לצורך התמיכה במוסדות נקבעו סיווגים של מוסדות תורניים:¹⁷

- **ישיבה גבוהה** (סוג 300) היא מוסד המקיים מערכת לימודים תורניים לבוגרי החינוך העל-יסודי בהיקף של 45 שעות שבועיות לפחות. רוב הבנות המתקצבות כיום על-ידי אגף מוסדות תורניים שבמשרד החינוך מתקצבות במסגרת זו. בשנת 2006 מתקצב האגף 37 מוסדות לבנות מסוג 300, חלקם מדרשות לבנות מהציבור הדתי-לאומי וחלקם סמינרים לבנות חרדיות ולחוזרות בתשובה ותוכניות לתלמידות יהודיות מהתפוצות.
- **ישיבת הסדר** (סוג 900) היא ישיבה גבוהה או כולל המקיימים תוכנית לימודים ישיבתית מלאה ומיועדים למשרתים שירות צבאי משולב. המוסד מקבל תמיכה הן בעבור תקופת הלימודים בישיבה והן בעבור תקופת השירות הצבאי. מדרשות שבהן תלמידות המשלבות לימוד תורה עם שירות צבאי זכאיות לתמיכה המקבילה לתמיכה שמקבלות ישיבות ההסדר מאגף מוסדות תורניים, בתוספת השלמה ממשרד הביטחון. כיום, כאמור, יש שלוש מדרשות לבנות המתקצבות במסגרת זו (מדרשת "לינדנבאום", מדרשת "עין הנציב" ומדרשת "עמידם במדבר").
- **כולל לאברכים** (סוג 600) הוא מוסד תורני המיועד לתלמידים בעלי משפחה. התלמידות הלומדות בכולל לנשים (אשר שירתו בצבא או קיבלו פטור מתוקף חוק שירות ביטחון) [נוסח משולב] (התשמ"ו-1986) חייבות בלימודים בהיקף של 35 שעות שבועיות. כיום ניתן לשני מוסדות תורניים תקצוב עבור לימודי נשים במסגרת של כולל: למדרשת "מתן" ניתן תקציב בעבור 17 נשים ולמכון "פרדס" ניתן תקציב בעבור חמש נשים.

¹⁵ הרב צבי במברגר, מנכ"ל "עמידם במדבר", שיחת טלפון, 4 בספטמבר 2006; אריאל ניסן, מנכ"ל פורום המדרשות התורניות לבנות, שיחת טלפון, 4 בספטמבר 2006.

¹⁶ עו"ד ערן דה-פריס, יחידת התמיכות – משרד המשפטים, שיחת טלפון, 5 באוגוסט 2006.

¹⁷ מבחנים לחלוקת כספים לצורך תמיכה של משרד החינוך, אתר משרד החינוך, www.education.gov.il, תאריך כניסה: 20 באוגוסט 2006; משרד החינוך, חוזר מטעם אגף מוסדות תורניים אל ראשי הישיבות ומנהלי המוסדות, 22 באוגוסט 2005, מתוך אתר משרד החינוך, www.education.gov.il, תאריך כניסה: 20 באוגוסט 2006; עמוס ציאדה, מנהל אגף מוסדות תורניים במשרד החינוך, מכתבים, 16 באוגוסט 2006 ו-30 באוגוסט 2006.

• **תמיכה במסגרות לימוד תורני לתלמידים במוסדות אקדמיים** (סוגים 1800 ו-1850) – אגף מוסדות תורניים תומך במוסדות המשלבים לימודים אקדמיים לתואר ראשון או שני בהיקף של 80% לפחות מתוכנית מלאה של לימודים אקדמיים, עם לימודים תורניים בבית-מדרש בהיקף של 20 שעות שבועיות. נשים הלומדות במסגרות אלו זכאיות לקבל תמיכה כתלמידים רווקים או נשואים הלומדים בישיבות גבוהות או בכוללים. כיום שתי מדרשות אקדמיות מתוקצבות ככאלה (המדרשה לבנות באוניברסיטת בר-אילן ומכון "טל").

• **כולל להכשרת תלמידים לתפקידי רבנות ודיינות** – כיום אין נשים המקבלות תקציב במסגרת סעיף זה.

• **כולל לגמלאים** (סוג 7900) – מוסד לגמלאים שגילם מעל 65, שבו לומדים לימודים תורניים חמישה ימים בשבוע, שלוש שעות רצופות לפחות מדי יום. כיום יש כולל גמלאים אחד לנשים המתקצב במסגרת זו – "ללמוד וללמד".

יצוין כי אפשר לצרף במוסד אחד תלמידים מכמה סיווגים (למשל ישיבה גבוהה וכולל) כל עוד מספר התלמידים שבעבורם ניתנת תמיכה עולה על הסף המינימלי הנדרש. נוסף על כך, אפשר לצרף נשים וגברים הלומדים באותו מוסד לצורך עמידה בסף המינימלי, כפי שנעשה במכון "פרדס".

סך התמיכה בכל סוג מוסד תורני נקבע כמכפלה של מספר התלמידים במוסד בניקוד יחסי הנקבע לפי סוג המוסד. הניקוד נקבע כמפורט להלן: בישיבה גבוהה: 1 נקודה; בכולל: 1.8 נקודות; בישיבת הסדר: 1.35; בכולל לגמלאים: 1/3 נקודה. שווייה הכספי של כל נקודה תלוי בתקציב האגף למוסדות תורניים ובמספר המוסדות המתוקצבים במסגרת זו (ככל שהתקציב מתחלק בין מוסדות רבים יותר סכום התמיכה בכל מוסד נמוך יותר). בשנת 2005 היה ערך נקודה ממוצע 406 ש"ח, ואילו בשנת 2006 ירד ערכה הממוצע של נקודה ל-302.5 ש"ח (כלומר, ירידה של 23.5%).¹⁸

להלן מובאת טבלה המסכמת את התנאים העיקריים לתמיכה ואת שיעור התמיכה היחסי בכל סוג של מוסד תורני בשנת 2006:¹⁹

¹⁸ עמוס ציאדה, מנהל אגף מוסדות תורניים במשרד החינוך, התרבות והספורט, מכתב, 16 באוגוסט 2006.

¹⁹ הטבלה מתבססת על מבחני התמיכה במוסדות לימוד תורניים שצוינו לעיל ועל מכתבים שהועברו מעמוס ציאדה, מנהל אגף מוסדות תורניים במשרד החינוך, 16 באוגוסט 2006 ו-30 באוגוסט 2006.

תיאור המוסד	סוג	סך תלמידים נדרש	שיעור התמיכה (בנקודות)	מספר הבנות המתוקצבות בשנת 2006	סכום תמיכה מוערך (בש"ח)
ישיבה גבוהה בנות (בנים)	300	30 (40)	1	2607	788,617.5
כולל אברכים (או כולל נשים)	600	15 (או בצירוף למסגרת אחרת)	1.8	22	11,979
הסדר	900	40	1.35	242	9,8826.75
מוסד אקדמי לרווקים	1800	30	1	135	40,837.5
מוסד אקדמי לנשואים	1850	15	1.8	5	2,772.5
כולל גמלאים לנשים	7900	15	1/3	6	605
סה"כ				3,017	943,638.25

אגף מוסדות תורניים במשרד החינוך מסייע ללומדים במוסדות התורניים גם במלגות סיוע לשכר לימוד. גובה התמיכה במוסד נקבע לפי המדרג הסוציו-אקונומי של הרשות המקומית שבה המוסד פועל ולפי מספר התלמידים שבגינם הוא נתמך. התמיכה באמצעות מלגות סיוע נעשית לפי הקריטריונים האלה: רמת ההכנסה ברוטו למשפחה ביחס לנתוני קו העוני ומספר הילדים במשפחה שגילם מתחת ל-18 (כולל התלמיד).

המלגה השנתית לתלמיד היא בסכום שבין 1,000 ל-2,000 ש"ח (לדוגמה, אם מוסד זכאי לתקציב כולל בגין סיוע לתלמידים בסכום של 10,000 ש"ח, בסמכותו לחלק את הסכום בין עשרת התלמידים שנמצאו הזכאים ביותר, וכל תלמיד יקבל 1,000 ש"ח, או בין חמשת התלמידים שנמצאו הזכאים ביותר, וכל תלמיד יקבל 2,000 ש"ח).²⁰

6. קשיים שעמם המדרשות מתמודדות

הקושי העיקרי שעמו המדרשות מתמודדות הוא קושי תקציבי. כמה סיבות לקושי זה:

- כיוון שרוב המדרשות מתנהלות בתנאי פנימייה ועלות הפעלתן גבוהה, תקציב משרד החינוך ושכר הלימוד שהבנות הלומדות משלמות אינם מספיקים לכסות את עלות החזקת הבנות במדרשות. נוסף על כך, בנות שאינן יכולות לעמוד בתשלום שכר הלימוד למדרשה זוכות על-פי

²⁰ אגף מוסדות תורניים במשרד החינוך, אתר משרד החינוך, www.education.gov.il, תאריך כניסה: 20 באוגוסט 2006.

רוב למימון חלקי או מלא של שכר הלימוד מן המדרשה, ואף הוא מהווה נטל כספי על המדרשה.²¹

- בדרך כלל מספר הבנות הלומדות בכל מדרשה קטן ממספר הלומדים במוסדות המקבילים לבנים. היות שתקצוב המוסדות נקבע על-פי מספר התלמידים והוצאות קבועות אינן מובאות בחשבון, הרי תחזוק המוסדות מכביד יותר על המדרשות לבנות.

- כיום הולך וגדל מספר הנשים בעלות המשפחה הפונות ללמוד במסגרות לימוד חלקיות במדרשות, אך מסגרות אלו אינן מתקוצבות על-ידי משרד החינוך, שכן אינן עומדות במבחני התמיכה. בהקשר זה נטען כי תקצוב מסגרות אלו יכול לסייע לעודד נשים להשתלב בעולם התורני היהודי, הן בשיח היהודי-דתי והן בתפקידי מפתח בקהילה.²²

שני הקשיים האחרונים נובעים במידה רבה מכך שהקריטריונים לתקצוב המדרשות לבנות זהים לקריטריונים לתקצוב ישיבות לגברים, ללא בחינה של צרכים או תנאים המיוחדים למדרשות לבנות.

נוסף על הקשיים האמורים המדרשות ניצבות בפני ביקורת הן על אופי הלימודים והן על השפעתם על חי המשפחה של הבנות:

- הניסיון לחשוף את הבנות להיקף גדול של חומר ולנושאים רבים בשנת לימודים אחת אינו מאפשר לימוד מעמיק, בייחוד כאשר לרובן אין רקע מוקדם מספק.²³

- הלימודים במדרשה עלולים לגרום לדחיית הנישואין ורכישת מקצוע. ביסודה של ביקורת זו התפיסה שמסגרת לימודים מלאה במדרשה, נוסף על תקופת השירות הצבאי או הלאומי, היא "בזבוז זמן" של הבנות, ומוטב לשלב את הלימודים התורניים עם לימודים אקדמיים או לימודי מקצוע. כמו כן, נטען כי בנות שלמדו לימודים תורניים מתקשות למצוא בן זוג מתאים, הן בשל דרישות גבוהות של הבנות והן בשל רתיעה של בנים דתיים מבנות בעלות השכלה תורנית נרחבת. גורמים בציונות הדתית חוששים כי הסיבות שצוינו לעיל מביאות לדחיית גיל הנישואין בחברה הציונית-דתית, ולכן יש לבחון מה המסגרת המתאימה ביותר ללימוד התורה לנשים שאינה פוגעת בעתידן.²⁴

עם זאת, חשוב לציין כי אין בהסתייגויות אלו כדי להמעיט בחשיבותם של הנתונים על הצלחתן של המדרשות לשנות את דפוסי הלימוד בקרב בנות הציונות-הדתית ועל השתלבותן של נשים בעולם התורני.

---

²¹ ניר אורבך, יו"ר הנהלת פורום המדרשות התורניות לבנות, שיחת טלפון, 21 באוגוסט 2006.

²² אמנון שומרון, איש יחסי-ציבור של מדרשת "מתן", שיחת טלפון, 9 באוגוסט 2006.

²³ עמית גבריהו, "דת והעידן החדש", **האייל הקורא**, 16 במאי 2004, www.haayal.co.il, תאריך כניסה: 10 באוגוסט 2006.

²⁴ אריאל ניסן, מנכ"ל פורום המדרשות התורניות לבנות, שיחת טלפון, 4 בספטמבר 2006.